

RICK BLOM

VADER ZAT BIJ DE

GESPREKKEN MET KINDEREN VAN
NEDERLANDSE SS'ERS

JUST
PUBLISHERS

Voorwoord

Als kind was Ingrid overal bang voor, vooral voor het uitbreken van een oorlog. “Als de Duitsers maar niet komen,” zei ze bijna elke avond voor het slapen gaan, waarop haar ouders haar telkens weer gerust moesten stellen. Ze praat erover in dit boek. Later, toen Ingrid 24 was, vertelde haar moeder dat haar vader tijdens de Tweede Wereldoorlog in dienst had gezeten, maar ‘op de verkeerde trein was gestapt’. Alle alarmbellen gingen af, want Ingrid wist op de een of andere manier meteen wat ze bedoelde: haar vader zat bij de SS. Het was alsof de angst die ze als kind had gekend ineens een plek kreeg. Sinds die dag keek ze voortdurend achterom. Bang dat anderen zouden weten van het verleden van haar vader. Overal op haar hoede, altijd.

Het verhaal van Ingrid en haar vader staat niet op zich. Tijdens de Tweede Wereldoorlog dienden ongeveer 25.000 Nederlanders als soldaat in de Waffen-SS. Nederland leverde daarmee verhoudingsgewijs meer manschappen aan deze militaire tak van de SS dan enig ander land in Noordwest-Europa. De mannen vochten vooral aan het oostfront, maar ook binnen Nederland, en met name in de divisie Wiking, het Vrijwilligerslegioen en de Landstorm. Ze deden dat vrijwillig. Wie waren zij? Waarom meldden ze zich bij de SS? En ook: wat doet het met een kind als je vader zo’n keuze maakt? Het is een vraag die niet eenvoudig te beantwoorden is. Toch vertellen negen van hen – sommigen anoniem – in dit boek hun persoonlijke verhaal. Zeven over hun vader die bij de SS zat, één over zijn

vader en drie broers die dienst namen, en één over zijn grootvader: Henk Feldmeijer, oprichter en leider – de *Voorman* – van de Nederlandsche SS.

Als je erachter komt dat je vader zich tijdens de oorlog vrijwillig had aangesloten bij de SS, dan levert dat veel vragen op. Ook over je eigen identiteit. Zoals voor Sophie, die pas na het overlijden van haar moeder achter het verleden van haar vader kwam: “Ik ging twijfelen over mijn jeugd, mijn adolescentie, mijn verhouding met mijn vader en moeder, mijn hele leven: wat is waar en niet waar? Wie ben ik en wat kreeg ik van dat verleden mee?”

De kinderen die in dit boek voor het eerst hun verhaal doen, vonden dat ingewikkeld. Zwijgen is de norm als je opgroeit in een gezin dat tijdens de oorlog aan de zijde van de bezetter stond. Anna: “Toen ik mijn zussen vertelde dat papa fout was geweest in de oorlog, zeiden ze dat ik gek was. Het kon niet waar zijn. Daarna hield ik jarenlang mijn mond. Bewust. Niet alleen om mezelf te beschermen, maar ook mijn vader.”

Het is aangrijpend om te horen over de pogingen om zo’n verleden een plek te geven en om de pijn daarover te voelen. Sommigen van de kinderen voelen zich verscheurd tussen de liefde voor hun vader enerzijds en diens oorlogsverleden anderzijds. Hoe kun je de man veroordelen die zich tegelijkertijd om jou bekommerde, die achter jou stond en je steunde? Dat is een ingewikkelde spagaat waar veel leed achter schuilt. Zoals Carella vertelt: “Ik had een vader die in de oorlog SS’er was, maar ik had ook een vader die verschrikkelijk veel van me hield en op zijn manier het beste uit me wilde halen. Ik ben zijn dochter, en dat wil ik ook zijn.”

De meeste vaders die in dit boek voorkomen, zijn hoogopgeleid of worden anders wel omschreven als intellectueel. Dat is toeval en wil niet zeggen dat dat gold voor de meeste Nederlandse SS'ers. Die kwamen uit alle rangen en standen en waren van alle niveaus. Wat de negen geportretteerden gemeen lijken te hebben, is hun weerzin tegen het communisme. Dat was vaak een reden, maar zeker niet de enige, om zich aan te sluiten bij de SS. De gesprekken in dit boek geven ook inzichten in andere motieven om dienst te nemen en laten daarbij zien dat de geschiedenis zich niet altijd in termen van zwart en wit laat verklaren. Ook daarin schuilt een zekere ongemakkelijkheid, want kun je bijvoorbeeld een jongen van 17 jaar veroordelen voor de keuzes die hij maakt? Neem je de omstandigheden in ogenschouw, dan lijkt dat niet altijd vanzelfsprekend.

Na de oorlog werd de SS tijdens de Neurenberger processen tot criminele organisatie verklaard en medeplichtig aan de ergste misdaden van de nazi's. Twee van de SS'ers die hier beschreven worden, kwamen tijdens de oorlog om. Alle andere mannen in dit boek moesten zich na de bevrijding van Nederland verantwoorden voor het Bijzonder Gerechtshof. Dat was in het leven geroepen om al die mensen te berechten die zich gedurende de Tweede Wereldoorlog schuldig hadden gemaakt aan vooral collaboratie, hoog- en landverraad en oorlogsmisdaden.

Een van de SS'ers die hier ter sprake komt, kreeg de doodstraf opgelegd, net als 151 anderen. De anderen die in dit boek voorkomen, kwamen er met beduidend mildere straffen vanaf. De meesten kwamen daarbij vervroegd vrij of wisten hun

detentie te verkorten door vrijwillig in de kolenmijnen van Limburg te gaan werken. Jonge mannen waren het, die na hun gevangenschap een gezin stichtten om zo aan een nieuw deel van hun leven te beginnen. Ze namen daarna lang niet altijd nadrukkelijk afscheid van het nationaalsocialisme, sterker, ze bleven dat gedachtegoed eerder trouw en hielden contact met hun *Alte Kameraden*.

De gesprekken met de mensen die in dit boek voorkomen waren niet altijd eenvoudig. Er waren tranen. Er was woede. Ongemak. Vertwijfeling. Grote aarzeling soms om hun verhaal te doen. Dat lukte een enkele keer pas echt bij een derde afspraak, of een vierde, als ze het wantrouwen naar de buitenwereld dat hen een leven lang beklemd hield, enigszins voorbij waren.

Wat mij vooral raakte was de verwijdering die al die mensen hebben gevoeld. Van hun ouders, de maatschappij, hun eigen gezin soms: de *alleingang* in het leven die ze in een enkel geval nog steeds doormaken. En hoe ze in die eenzaamheid niets anders konden voelen dan angst voor het oordeel van de buitenwacht.

De kinderen in dit boek hebben gemeen dat de oorlog in hun leven altijd voelbaar is. Als ze vertellen over het verleden van hun vader is er vooral die vraag: waarom maakte hij die keuze? En hoe moet ik me daartoe verhouden? Ben ik slachtoffer of medeplichtige? Zoals Anna zegt: “Deugde mijn vader? Deugde de familie? Deug ik?” Het zijn vragen waar de geïnterviewden lang niet altijd uitkomen.

Dit boek gaat niet alleen over leven in een getraumatiseerd gezin en over het zoeken naar een eigen identiteit. Het is ook een verhaal over gevoelens van schuld en boete en het laat zien dat opgroeien als kind van een vader met een dergelijk verleden een zware opgave is. Want hoe leg je dat verleden uit? Aan wie leg je dat uit? Hoe kom je ermee in het reine? Het is een worsteling die vaak een leven lang duurt. Zo is dit uiteindelijk een verhaal over een oorlog die nooit voorbijgaat.

Dit boek wil geen stelling nemen. Het gaat niet om goed of fout, maar om een beter besef te krijgen van de drijfveren van de mannen die dienst namen bij de SS en de gevolgen daarvan voor kun kinderen.

Voor de meeste geïnterviewden was er moed voor nodig om het over hun familie en henzelf te hebben. Tegelijkertijd werkte het bevrijdend om ook buiten hun eigen kring iemand een zo'n beladen geschiedenis toe te vertrouwen. Want al is het ongemakkelijk en doet het pijn en verdriet, het is goed om alle verhalen van deze oorlog te vertellen. Ook de lastige, die hele onvoorstelbare geschiedenis. Niet alleen om dat verleden een plek te geven; het kan ook helpen die oorlog, waarvan de gevolgen nauwelijks te bevatten zijn, iets inzichtelijker te maken.

Rick Blom

Veel dank aan Stichting Werkgroep Herkenning.

Emile

‘Ik blijf gevoelig voor dat rotwoord: schuld’

“Ik ga je een gruwelijk verhaal vertellen. Een verhaal waar ik zelf van ben geschrokken. Recent gebeurd. Ik rijd in mijn oude Mercedes, een oldtimer, een auto die ik koester en waar ik trots op ben, hier buiten het dorp over de verkavelingsweg. Het is een lang recht stuk, spaarzaam verlicht. Het schemert. Ineens doemt voor me een groepje wielrenners op. Vier mannen in donkere tenues, elk op een fiets zonder bel, zonder verlichting, alles om minder gewicht mee te nemen: een geweldig obstakel, zo ineens voor me op de weg. Gevaarlijk, vind ik. Ik passeer ze, stap uit de Mercedes en zeg: verdomme heren, kijk uit! Zij direct er bovenop, dat ik mijn bek moet houden, dat ik me nergens mee moet bemoeien. En ik denk – en nu krijg je het gruwelijke – ik denk: godverdomme, had ik nu een uniform van de *Grüne Polizei* aan, dan zou het zo’n vaart niet lopen. Dan stoven ze als hazen uit elkaar. Terwijl ik een afschuwelijke afkeer van uniformen heb. Drie weken geleden gebeurd. Vreselijk. Ik lag er wakker van. Natuurlijk, ik was pas twee maanden oud toen de oorlog uitbrak, maar mijn ouders waren lid van de NSB, mijn broers zaten bij de Waffen-SS, alle drie, en ik ben in die oorlog, in die eerste vijf vormende jaren van mijn leven, opgevoed in de nationaalsocialistische geest. En dan vraag jij of ik met dat idealisme heb gebroken? Ben ik ervan genezen? En zo ja, wanneer dan?”

De gemeente Zwartewaterland, Overijssel. Boerenland. De woning van Emile van Rouveroy van Nieuwaal (1939) staat aan een traag slingerende weg. Voor is het uitzicht vrij. Honderd meter naar links en nog wat verder naar rechts wonen burens. Van Rouveroy – Emile houdt het liever kort, ook al omdat de toevoeging Van Nieuwaal suggereert dat hij afstamt van oude adel, een aanname die volgens hem nergens op stoelt omdat zijn vader zich de toevoeging Van Nieuwaal simpelweg zou hebben toegeëigend – woont in een oude boerderij met houten opstallen. Achter het woonhuis ligt zeventien duizend vierkante meter grond dat ook zijn eigendom is. Onder een afdak staat een roestbruine ploeg en er hangt wasgoed te drogen. Witte hemden, blauwe spijkerbroeken. Er scharrelen kippen, er graast een veulen en in de wei aan de zijkant van de woning staan twee pinken.

Van Rouveroy doet het er allemaal nog zo'n beetje bij. Hij was vroeger bijzonder hoogleraar rechtsgeleerdheid aan de universiteit van Leiden en is al lang gepensioneerd, maar tot voor kort nog altijd actief. Niet alleen als hobbyboer, ook als documentairemaker. Hij maakte bijzondere producties over het gewoonterecht in de Afrikaanse staat Togo, over de spanning tussen geloof en praktijk in de religieuze gemeenschap van Staphorst en, meest recent, een documentaire met de veelzeggende titel *Tot in het Derde Geslacht*, dat handelt over zijn broer Jan, die hij nooit bewust heeft gekend.

Emile is drie jaar als Jan overlijdt. Hij komt in het midden van de oorlog om aan het oostfront, in Novo Rebrichánsky, een dorp in het noordelijk deel van de Kaukasus, in het zuidoosten van de vroegere Sovjet-Unie. Zo staat het in de rouwad-

vertentie die zijn ouders lieten plaatsen in de krant: ‘Op den 16den januari 1943 sneuvelde voor het Groot-Germaansche Rijk en zijn Führer onze trouwe Zoon en Broeder SS-Schütze Johannes van Rouveroy van Nieuwaal in zijn 21e levensjaar.’

Broer Jan diende bij het SS-Panzer Grenadier Regiment Westland. Hij nam in 1941 vrijwillig dienst bij de Waffen-SS. En niet alleen hij, ook zijn broers Charles en Bram. Alle drie aangemoedigd door hun vader die – met 49 jaar te oud om zelf actief dienst te nemen – op zijn beurt lid was van de Nederlandsche SS, later omgedoopt tot Germaansche SS: een paramilitaire organisatie die vooral diende om nieuwe rekruten te werven voor de Waffen-SS.

Feldpost, Klagenfurt, 2 juni 1942

Lieve moeder,

Heden wil ik tot U in het speciaal het woord richten. En wel ernstig. Uw laatste brief heeft mij getroffen. U zit namelijk in de knel laten we eerlijk zijn. Nu wij allen daar naar toe gaan waar gevaar dreigt gevoelt gij U eenzaam en totaal verlaten. U kunt gerust dit bekennen want ik heb het in Uw laatste brief zeer goed gelezen. Ja moeder het is zeer veel 3 zoons aan het oostfront (binnenkort). En nu hebt u wat spijt. Ik kan me dat goed voorstellen en niet alleen ik maar mijn kameraden en ook mijn voorgezeten (officieren enzo). Maar moeder het is voor mij niet moeilijk om naar huis te komen. Ik hoef slechts even naar de chef te gaan en ik wordt direct met een prachtig

getuigschrift ontslagen. Maar moeke u zult toch toegeven dat dat voor mij zeer hard is nu ik mijn zware, zeer zware Ausbildung achter de rug heb nu naar huis zou moeten komen. En wat zouden Charles en Bram zeggen. Zeer zeker moeder ik weet dat uw zenuwen tot het uiterste gespannt zijn en dat de post van uw zoons meer waard is dan f 1000,-- voor u natuurlijk. Ik zeg u nogmaals dat ik zo thuis ben. Ik hoef slechts te zeggen dat ik de laatste zoon ben (want Emile telt niet mee) en dat twee broers aan het oostfront staan en ik word ontslagen. Maar O, moeder, het valt mij zwaar afscheid te nemen van het soldatenleven en ik kom alleen daarvoor in aanmerking want uw andere zoons kunt u onmogelijk terug roepen. En ook spoedig 3 á 4 weken kunt u ook niet meer over mij beschikken. Dus moeke als het U werkelijk zwaar valt moet U tamelijk snel beslissen. Dus overweegt U alles nog eens goed. Denkt U daar steeds aan dat als een van ons vallen mocht dat het voor een groot doel is. Vader zal nu tegen U zeggen Jan had dit niet moeten schrijven maar wij mogen nooit de ernstige zijde uit het oog verliezen en ik hoop dat vader dat niet uit het oog zal verliezen. Het is niet mijn bedoeling geweest U ongerust te maken dat weet ik wel maar van alle Seiten moet men het bekijken. Zo nu bent U aan het woord en ik weet dat U altijd in ons voordeel zult handelen. Zo moeder nu verwacht ik zo spoedig mogelijk antwoord. En spreekt u eerst met vader en Cor. U kunt n.l. niet begrijpen hoe deze brief mij aangegrepen heeft. Zoentjes voor Emile, Margo en Aletta.

Heil Hitler

Uw zoon – Jan